

Janusz Jureczka

**Nie tylko węgiel kamienny
– 100 lat działalności Oddziału Górnośląskiego
PIG-PIB w Sosnowcu**

Państwowy Instytut Geologiczny
Państwowy Instytut Badawczy

Stacja Terenowa / Stacja Górnośląska / Oddział Górnośląski 1921–2021

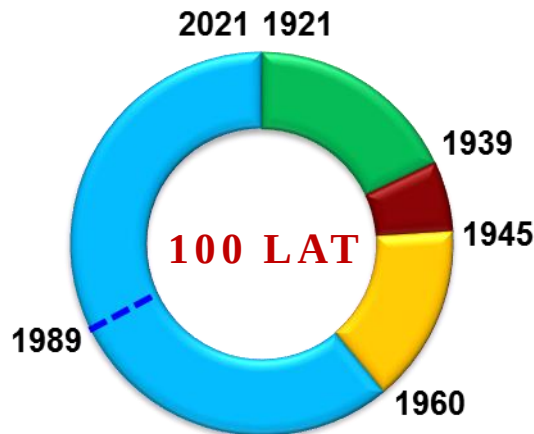
Historia Oddziału Górnośląskiego rozpoczyna się wkrótce po utworzeniu Państwowego Instytutu Geologicznego w Warszawie, który rozpoczął działalność 7 maja 1919 r.

Już dwa lata później, w czerwcu 1921 r., dyrektor Instytutu prof. Józef Morozewicz podejmuje decyzję o powołaniu stacji terenowej w zagłębiu węglowym.

Przez kolejne lata i dziesięciolecia tej jednostki regionalnej, zmieniały się nazwy i miejsca, zmieniali się ludzie i otaczająca rzeczywistość, jedno pozostało niezmiennie – praca i służba na rzecz regionu i kraju.

Ważniejsze daty – zmiany siedziby:

- **1921–1939:** Dąbrowa Górnicza
- **1939–1945:** okres okupacji
- **1945–1960:** Czeladź
- **od 1961:** Sosnowiec

Państwowy Instytut Geologiczny
Państwowy Instytut Badawczy

Szczególna sytuacja polityczna Górnośląskiego Zagłębia Węglowego

Obszar zagłębia – scalony z trzech części, funkcjonujących jako odrębne organizmy państwowe – wymagał podjęcia pilnych prac geologicznych, szczególnie z zakresu kartografii geologicznej i bilansu zasobów mineralnych, zwłaszcza węgla kamiennego.

Dąbrowa Górnicza: 1921 – 1939 r.

– początek działalności

1921: organizacja Stacji Terenowej przez **Arnolda Sarjusza Makowskiego** w budynku Szkoły Górniczo-Hutniczej, tzw. „Szttygarce”

1922/1923: przyjazd **Stanisława Doktorowicza-Hrebnickiego**, objęcie kierownictwa Stacji

Stanisław
Doktorowicz-Hrebnicki

Arnold Sarjusz
Makowski

Państwowy Instytut Geologiczny
Państwowy Instytut Badawczy

100 LAT
ODDZIAŁ
GÓRNOŚLĄSKI
W SOSNOWCU
1921 - 2021

4. FORUM
PSG PAŃSTWOWEJ SŁUŻBY
GEOLOGICZNEJ **PSH** PAŃSTWOWEJ SŁUŻBY
HYDROGEOLOGICZNEJ

Dąbrowa Górnicza: 1921 – 1939 r.

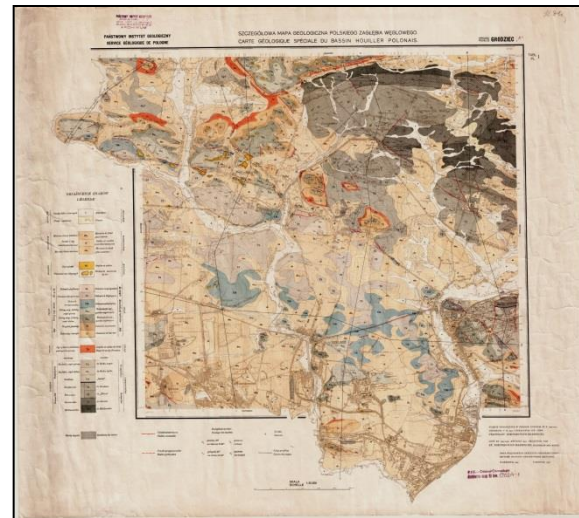
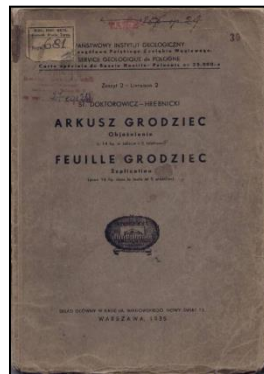
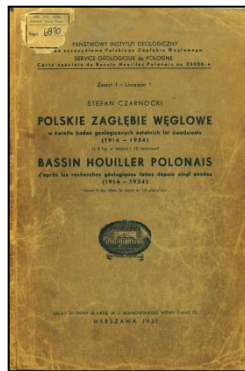
– najważniejsze prace

1923–1939: opracowanie arkuszy Szczegółowej mapy geologicznej Polskiego Zagłębia Węglowego w skali 1:25000:

- Arnold Sarjusz Makowski, Stanisław Doktorowicz-Hrebnicki, **Stefan Czarnocki** (naczelnik Wydziału Węglowego, później profesor AGH), **Feliks Rutkowski**, **Józef Krzyżkiewicz**
- arkusze: Grodziec, Gołonóg, Sączów, Wielki Chełm, Maczki, Bukowno, Chrzanów, Stary Bieruń, Łędziny, Wodzisław, Gorzyczki, Brzeszcze, Oświęcim i Orzesze

1935: wydanie opracowań:

- Stefan Czarnocki – monografia Polskiego Zagłębia Węglowego
- Stanisław Doktorowicz-Hrebnicki – Arkusz Grodziec z Objasnieniami

Państwowy Instytut Geologiczny
Państwowy Instytut Badawczy

100 LAT
ODDZIAŁ
GÓRNOŚLĄSKI
W SOSNOWCU
1921 - 2021

4. FORUM
PSG PAŃSTWOWEJ SŁUŻBY
GEOLOGICZNEJ **PSH** PAŃSTWOWEJ SŁUŻBY
HYDROGEOLOGICZNEJ

Okres okupacji – Sosnowiec / Krzeszowice: 1939 – 1945 r.

Badania Instytutu (pod zarządem niemieckim) we wschodniej części GZW w rejonie Krzeszowic:

- Stanisław Doktorowicz-Hrebnicki
- **Tadeusz Bocheński**
(później profesor AGH, wybitny paleobotanik)

Straty materialne Stacji Terenowej w Dąbrowie Górniczej:

- likwidacja zbiorów okazów i materiału rdzeniowego,
- zaginięcie biblioteki Stacji, w tym unikatowych wydawnictw sprzed 1914 r.,
- zniszczenie materiałów faktograficznych, w tym przygotowanych arkuszy szczegółowej mapy Polskiego Zagłębia Węglowego

Sosnowiec – Biuro Geologiczne Towarzystwa Górniczo-Przemysłowego „Saturn” (przejętego przez koncern *Preussag*):

- Józef Krzyżkiewicz – jako pracownik pomocniczy
- **Edward Ciuk** – jako kreślarz (później profesor PIG, wybitny badacz węgla brunatnych)
- zabezpieczenie materiałów geologicznych

Mapa z kartowania geologicznego okolic Krzeszowic, 1941 r.

Czeladź: 1945 – 1960 r. – reaktywacja Stacji Terenowej

Wiosną 1945 roku, Doktorowicz-Hrebnicki i Bocheński rozpoczęli starania reaktywujące działalność Stacji Terenowej w Zagłębiu Górnos Śląskim. Lokale dla Stacji uzyskano w budynkach kopalni „Saturn” w Czeladzi.

Kierownikiem Stacji zostaje Józef Krzyżkiewicz. Początkowo zatrudnionych jest 6 osób.

W pierwszych latach funkcjonowania Stacji następują różne modyfikacje jej nazwy. W 1949 r. pojawia się nazwa Stacja Górnos Śląska i określenie „Górnos Śląska” na trwale zostaje w nazwie placówki, zmienionej później w Oddział Górnos Śląski.

Państwowy Instytut Geologiczny
Państwowy Instytut Badawczy

100 LAT
ODDZIAŁ
GÓRNOŚLĄSKI
W SOŚNOWCU
1921 - 2021

4. FORUM
PSG PAŃSTWOWE SŁUŻBY
GEOLOGICZNEJ **PSH** PAŃSTWOWE SŁUŻBY
HYDROGEOLOGICZNEJ

Czeladź: 1945 – 1960 r. – rozwój Stacji

Znaczące rozszerzenie zakresu badań geologicznych – region GZW i jego północno-wschodniego obrzeżenia oraz regiony: krakowski, lubelski i świętokrzyski.

Szybki wzrost stanu zatrudnienia w Stacji, do 60 osób w 1960 r. Zatrudnionych zostaje szereg pracowników, których późniejsza wieloletnia praca na trwale zapisze się w historii badań geologicznych, między innymi:

- **Zdzisław Dembowski** (później wieloletni kierownik Stacji i Oddziału, następnie prezes Centralnego Urzędu Geologii),
- **Aleksander Jachowicz** (później profesor, założyciel i dziekan Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego, paleobotanik),
- **Stanisław Siedlecki** (później profesor, wybitny geolog, światowej sławy polarnik).

Zmiany struktury organizacyjnej, obok Pracowni Map Specjalnych, powstały nowe pracownie w zakresie badań stratygraficznych, złożowych, hydrogeologicznych i petrograficznych.

Kolejne problemy lokalowe – brak miejsca dla gromadzonych zbiorów oraz laboratoriów. Podjęto decyzję o wybudowaniu nowego, nowoczesnego budynku. Uzyskano teren na obszarze Sosnowca i rozpoczęto budowę obiektu, zakończoną w 1960 r.

Czeladź: 1945 – 1960 r. – prace merytoryczne

Łącznie w Stacji Górnośląskiej w Czeladzi wykonano ponad 200 opracowań i ekspertyz naukowych oraz dokumentacyjnych.

Do największych osiągnięć należy opracowanie i wdrożenie w latach 1945–1947 przez Doktorowicz-Hrebnickiego i Bocheńskiego nowej jednolitej nomenklatury pokładów węgla oraz podziału stratygraficznego karbonu GZW. Podział ten i numeracja pokładów węgla są stosowane do dziś.

Pod koniec lat pięćdziesiątych Doktorowicz-Hrebnicki publikuje pierwsze części „Mapy geologicznej GZW” w skali 1:100000, wszechstronnie prezentujących budowę geologiczną zagłębia.

Instrukcja liczbowej nomenklatury pokładów węgla w GZW z 1945 r.

§ 1.
W miejsce dotychczasowych nazw pokładów wprowadza się numerację liczbową opartą na następujących zasadach:

- Pokłady numerowane są w kolejności z góry na dół w oparciu na podziale stratygraficznym.
- Pierwsza cyfra oznacza grupę stratygraficzną, do której należy dany pokład, a mianowicie:
1 – warstwy Libiążkie; 2 – warstwy Chelmickie; 3 – warstwy Mikołowskie (Łaziskie i Orzeskie); 4 – warstwy Rudzkie; 5 – warstwy Siodłowe; 6 – warstwy Porębskie; 7 – warstwy Jaskółwickie; 8 – warstwy Gruznowskie; 9 – warstwy Pietrzkowickie.
- Dwie cyfry następną oznaczają kolejny numer pokładu w danej grupie stratygraficznej.
- Jeżeli w profilu występuje lokalnie w miejsce pokładu grupa pokładów, wówczas grupa ta otrzymuje ogólny numer zasadniczego pokładu, a poszczególne pokłady oznaczają się liczbą kolejną umieszczoną w minutowiku ułamka (np. Pokład 405 reprezentowany jest w innym profilu przez 4 pokłady, które otrzymują wobec tego oznaczenia: 405/1, 405/2, 405/3, 405/4).
- W przypadku łączenia się dwóch pokładów utrzymuje się oznaczenie pokładu o większej niżyzności.

§ 2.
Dla Zjednoczenia Rybnickiego obowiązuje ta sama zasada ogólna z tym, że do numeru pokładu dodaje się po liczbie literę R np. 605 R.

- § 3.
Dla Zjednoczenia Dąbrowskiego obowiązuje również ta sama zasada ogólna z tym, że:
a) Dla warstw grupy Ikwon do liczby pokładu dodaje się literę D
b) Dla warstw brzezińskich utrzymuje się dotychczas obowiązującą na tym obszarze podział stratygraficzny na grupy z tym, że w numerach pokładów zamiast pierwszej cyfry (§ 1 pkt. 5) stawia się pierwszą literę nazwy grupy (np. G 7 oznacza pokład 7-ny w grupie groduzińskiej).

§ 4.
Dla Zjednoczenia Krakowskiego obowiązuje zasada ogólna z tym, że po liczbie oznaczającej numer pokładu dodaje się literę K.

§ 5.
W wypadkach, w których sparisalizowanie pokładów nie jest chwilowo możliwe zachowuje się dotychczasowa nomenklatura lokalna.

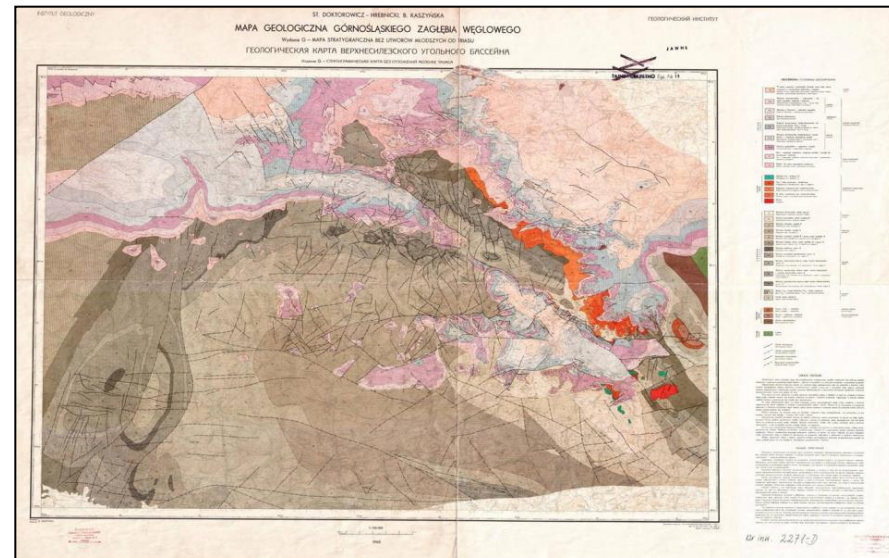
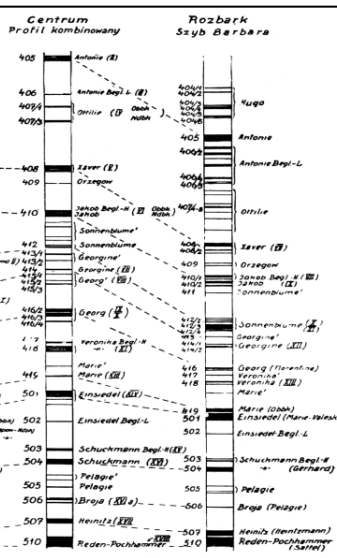
§ 6.
Wyjątki w oznaczeniu (§§ 2, 3, 4, 5), stosowane będą do chwili sparisalizowania pokładów tych obszarów z pokładami rejonu centralnego.

§ 7.
Wprowadzenie w życie powyższych zmian przeprowadza geolodzy P.I.G. w porozumieniu z Wydziałem GbC.Z.P.W. i głównymi mierniczymi poszczególnych Zjednoczeń.

Państwowy Instytut Geologiczny
Państwowy Instytut Badawczy

100 LAT
ODDZIAŁ
GÓRNOŚLĄSKI
W SOSNOWCU
1921-2021

4. FORUM
PSG
PAŃSTWOWY ŚLUBSTW
GEOLOGICZNY
PSH
PAŃSTWOWY ŚLUBSTW
HYDROGEOLOGICZNY

Sosnowiec: od 1961 – pierwsze lata

Początek lat sześćdziesiątych kończy okres budowania podstawowego trzonu kadry merytorycznej Stacji.

1 maja 1965 r. Stacja Górnośląska zostaje przemianowana na **Oddział Górnośląski**, w którego strukturze powstają dwa zakłady: Zakład Geologii Górnego Śląska i Zakład Złóż Węgli Kamiennych.

Podział pionu merytorycznego na dwa zakłady – geologii złożowej z hydrogeologią oraz geologii regionalnej z badaniami podstawowymi, z różnymi modyfikacjami ich nazw, utrzymał się przez następne 40 lat.

Oddział Górnośląski – do 1989 r.

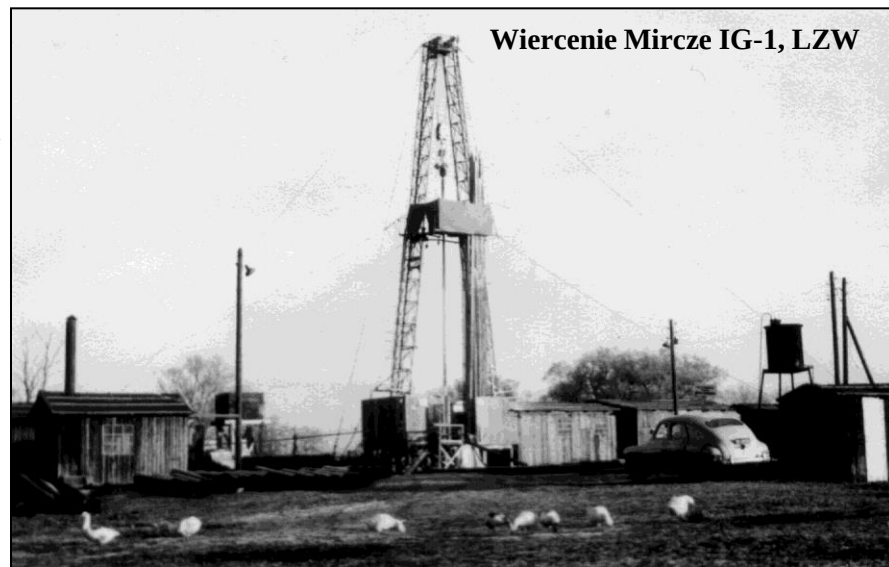
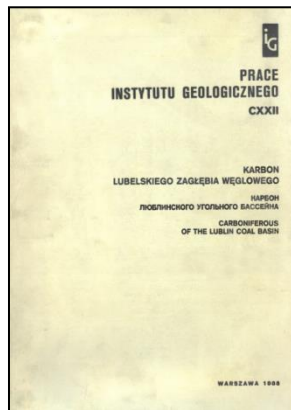
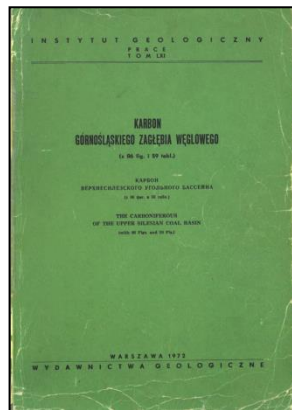
Badania złożowe i regionalne, liczne otwory wiertnicze: GZW i LZW, oraz północno-wschodnie obrzeżenie GZW. Prace te stają się „motorem” napędzającym badania stratygraficzne, petrograficzne i hydrogeologiczne. Wznowienie prac kartograficznych.

Dokumentacje geologiczne i opracowania regionalne, m.in.: identyfikacja pokładów węgla w GZW, charakterystyka węgla koksowych w LZW, monografie karbonu LZW i GZW oraz atlasy map GZW.

1972 r.: Nagroda Państwowa I Stopnia, za dokumentację złoża Łęczna, pierwszego udokumentowanego złoża węgla kamiennego w LZW.

1978 r.: stan kadry – 140 osób (łącznie z Pracownią Geologii LZW w Lublinie).

1987 r.: Oddział otrzymuje imię Stanisława Doktorowicza-Hrebnickiego.

Państwowy Instytut Geologiczny
Państwowy Instytut Badawczy

100 LAT
ODDZIAŁ
GÓRNOŚLĄSKI
W SOSNOWCU
1921 - 2021

4. FORUM
PSG PAŃSTWOWEJ SŁUŻBY
GEOLOGICZNEJ **PSH** PAŃSTWOWEJ SŁUŻBY
HYDROGEOLOGICZNEJ

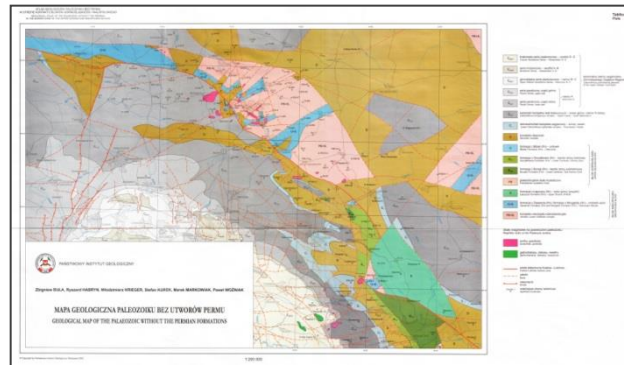
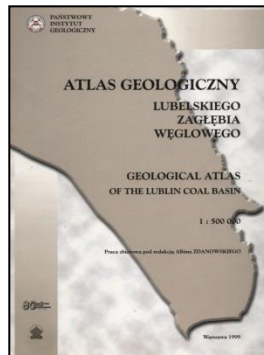
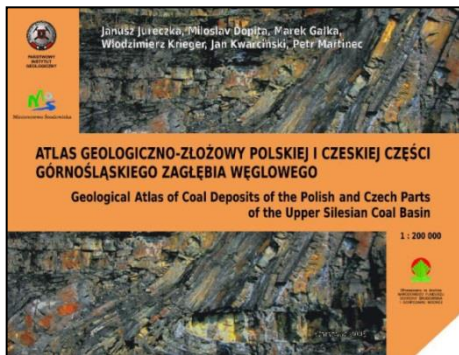
Oddział Górnośląski – lata na przełomie XX i XXI wieku

Po 1989 r. zmiany w zakresie prowadzonych prac badawczych: koniec wierceń, rozwój badań geośrodowiskowych i hydrogeologicznych, prac przy mapach seryjnych PIG w skali 1:50 000 oraz w zakresie edukacji geologicznej i ochrony georóżnorodności. Nadal są prowadzone badania złożowe: formacji węglonośnych (także metanu z pokładów węgla) i rud polimetalicznych oraz badania regionalne.

Okres wielu podsumowań wcześniejszych, długoletnich badań i licznych syntetycznych publikacji, w tym kartograficznych, dotyczących zagłębi węglowych – GZW i LZW, a w regionalnym ujęciu także bloku górnośląskiego.

Organizacja międzynarodowych i krajowych konferencji, m.in. XIII Kongresu Karbonu i Permu w 1995 r. oraz 4 Europejskiej Konferencji Węglowej w 2000 r.

Zmiany kadrowe i organizacyjne: sukcesywne zmniejszanie kadry Oddziału, do ok. 50 osób w 2010 r., dostosowanie struktury Oddziału do zadań służby geologicznej i hydrogeologicznej.

Państwowy Instytut Geologiczny
Państwowy Instytut Badawczy

Oddział Górnośląski – po 2010 r.

Trzon prac: realizacja zadań państwowej służby geologicznej i państwowej służby hydrogeologicznej; pełnienie od 2011 r. przez PIG-PIB ustawowej funkcji państwowej służby geologicznej.

Wybrane aspekty działalności

– wznowienie wierceń badawczych:

- **badania regionalne:** Program wierceń badawczych państwowej służby geologicznej – rozpoznanie bloku górnośląskiego – otwór **Bibiela PIG-1** (2013–2016), otwór **Chrzastowice PIG-1** (w realizacji)
- **badania złożowe:** Przedeksploatacyjne odmetanowanie pokładów węgla – otwory **Wesola PIG-1** i **Wesola PIG-2H** (2012–2015)
Program Geo-Metan – otwory **Gilowice-1** i **Gilowice-2H** (konsorcjum z PGNiG, 2016–2018)
współpraca merytoryczna z PGNiG – głęboki otwór **Orzesze-1** (2019–2021)

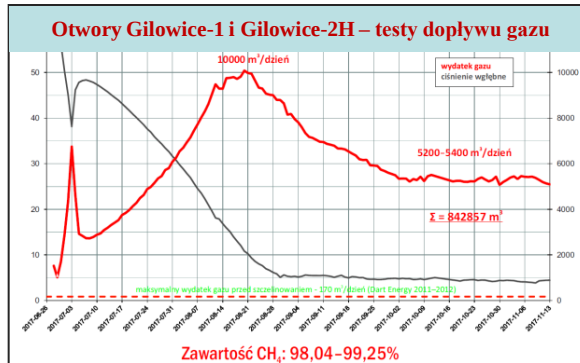
– **działalność międzynarodowa:** udział w Międzynarodowym Centrum Doskonałości ds. Metanu z Kopalń, działającym pod auspicjami UNECE

Otwór Wesola PIG-1

Otwór Gilowice-2H - szczelinowanie

Państwowy Instytut Geologiczny
Państwowy Instytut Badawczy

100 LAT
ODDZIAŁ
GÓRNOŚLĄSKI
W SOŚNOWCU
1921-2021

4. FORUM
PSG PSH
PAŃSTWOWEJ SŁUŻBY
GEOLÓGICZNEJ PAŃSTWOWEJ SŁUŻBY
HYDROGEOLOGICZNEJ

Oddział Górnośląski – działalność obecna

1. Oddział realizuje zadania w ramach swojej właściwości regionalnej, z uwzględnieniem specyfiki Oddziału oraz specyfiki regionalnej.
2. Realizacja zadań państwowej służby geologicznej i hydrogeologicznej oraz innych projektów, o charakterze regionalnym, ponadregionalnym, ogólnopolskim, analogicznie jak inne jednostki regionalne PIG-PIB, w tym m.in.:
 - rozpoznanie budowy geologicznej oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i dokumentowanie złóż kopalin;
 - krajowy monitoring sieci stacjonarnych obserwacji wód podziemnych oraz monitoring jakości wód podziemnych;
 - poszukiwanie, rozpoznawanie i dokumentowanie zasobów wód podziemnych
 - kartografia geologiczna – w tym opracowania seryjne PIG-PIB
 - ochrona georóżnorodności i działalność geoedukacyjna.
3. Administracyjny obszar działania Oddziału Górnośląskiego to województwa śląskie i opolskie.

Państwowy Instytut Geologiczny
Państwowy Instytut Badawczy

Oddział Górnośląski – zakres zadań we właściwości Oddziału

1. Rozpoznanie budowy geologicznej i warunków hydrogeologicznych regionu górnośląskiego (bloku górnośląskiego) oraz karbońskich basenów węglowych w Polsce.
2. Poszukiwanie, rozpoznawanie i dokumentowanie złóż węgla kamiennego i metanu z pokładów węgla w polskich zagłębiach węglowych, a także złóż rud metali bloku górnośląskiego, oraz prace i roboty geologiczne związane z eksploatacją tych kopalni.
3. Geologia środowiskowa regionu górnośląskiego oraz innych obszarów objętych górnictwem węgla kamiennego i metanu z pokładów węgla, w tym terenów pogórnicznych wraz z zagospodarowaniem odpadów eksploatacyjnych.
4. Hydrogeologia związana z podziemną eksploatacją węgla kamiennego, wraz z problematyką likwidacji kopalń.
5. Współpraca międzynarodowa z ośrodkami geologicznymi Republiki Czeskiej i Ukrainy, w obszarach stanowiących przedłużenie zagłębi węglowych: Górnośląskiego, Dolnośląskiego i Lubelskiego.

Państwowy Instytut Geologiczny
Państwowy Instytut Badawczy

100 LAT
ODDZIAŁ
GÓRNOŚLĄSKI
W SOSNOWCU
1921 - 2021

4. FORUM
PSG PAŃSTWOWEJ SŁUŻBY
GEOLOGICZNEJ **PSH** PAŃSTWOWEJ SŁUŻBY
HYDROGEOLOGICZNEJ

Kopalnia „Reden” w Dąbrowie Górniczej

**Stanisław
Doktorowicz-Hrebicki**

Państwowy Instytut Geologiczny
Państwowy Instytut Badawczy

100 LAT
ODDZIAŁ
GÓRNOŚLĄSKI
W SOSNOWCU
»»»»»»»»»» 1921 - 2021 ««««««««««

4. FORUM
PSG PAŃSTWOWEJ SŁUŻBY
GEOLOGICZNEJ **PSH** PAŃSTWOWEJ SŁUŻBY
HYDROGEOLOGICZNEJ

**Stanisław
Doktorowicz-Hrebicki**

Państwowy Instytut Geologiczny
Państwowy Instytut Badawczy

100 LAT
ODDZIAŁ
GÓRNOŚLĄSKI
W SOSNOWCU
»»»»»»»»»» 1921 - 2021 ««««««««««

4. FORUM
PSG PAŃSTWOWEJ SŁUŻBY
GEOLOGICZNEJ **PSH** PAŃSTWOWEJ SŁUŻBY
HYDROGEOLOGICZNEJ

Dziękuję za uwagę

Państwowy Instytut Geologiczny
Państwowy Instytut Badawczy

100 LAT
ODDZIAŁ
GÓRNOŚLĄSKI
W SOSNOWCU
— 1921 - 2021 —

Prezentacja została opracowana w ramach zadania: Współpraca krajowa w zakresie geologii i promocja działań państwowej służby geologicznej w latach 2021-2023

4. FORUM
PSG PAŃSTWOWEJ SŁUŻBY
GEOLOGICZNEJ **PSH** PAŃSTWOWEJ SŁUŻBY
HYDROGEOLOGICZNEJ